

Original article

İlkokul Müfredatında Yer Alan Derslerin İhmal Edilen Program Açısından İncelenmesi

Examination of the Courses in the Primary School Curriculum in Terms of Null Curriculum

Gökhan Günay *

Ministry of National Education, Yeniceköy Primary School, Çanakkale, Türkiye

Özet

İhmal edilen program, resmi öğretim programlarında kasıtlı veya kasıt olmaksızın yer verilmeyen eğitimsel unsurların öğrenci öğrenmeleri üzerinde olumsuz etkiler oluşturabileceğini iddia eden eleştirel bir yaklaşımdır. İlkokul kademesinin, öğrencilerin eğitimsel alt yapılarının oluşturulduğu bir süreç olduğu düşünüldüğünde ilkökul müfredatı bağlamında göz ardı edilebilecek eğitimsel unsurların öğrenci öğrenmeleri üzerinde kalıcı tahribatlar bırakabileceği söylenebilir. Bu anlamda araştırmanın temel amacı ilkökul müfredatında yer alan derslerin ihmal edilen program açısından incelenmesidir. Araştırma nitel araştırma yaklaşımlarından durum çalışması ile desenlenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2023-2024 eğitim öğretim yılında Çanakkale ili Biga ilçesinde görev yapan sınıf öğretmenlerinden uygun örnekleme yöntemiyle belirlenen 18 sınıf öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmadan elde edilen veriler, tümevarımsal içerik analizi tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda sınıf öğretmenlerinin görsel sanatlar, müzik, beden eğitimi ve serbest etkinlikler gibi dersleri uygulamada ihmal ettikleri tespit edilmiştir. Bu derslerin; öğretmenlerin bilgi ve beceri yönünden yetersiz olması, fiziki donanım eksikliği, akademik derslerin yoğun bir müfredata sahip olması ve ölçme ve değerlendirme sisteminin oluşturduğu baskılar gibi gerekçelerle ihmal edildiği belirlenmiştir. İhmalleri azaltabilmek için ise; fiziki olanakların iyileştirilmesi, müfredatın revize edilmesi, beceriye dayalı derslere alan öğretmenlerinin girmesi, öğretmen niteliğinin artırılması ve ölçme-değerlendirme sisteminin değiştirilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlara bağlı olarak görsel sanatlar, müzik, beden eğitimi gibi derslerin öğretimine yönelik sınıf öğretmenlerine hizmet içi eğitimlerin verilmesi, bu derslerin kendi alan öğretmenleri tarafından verilmesine yönelik düzenlemelerin yapılması, ölçme değerlendirme sisteminin ihmal edilen dersleri de işin içine katarak sonuç odaklı bir yapıdan süreç odaklı bir yapıya dönüştürülmesi ve müfredat yoğunluğunun azaltılması gibi öneriler sıralanmıştır.

Anahtar kelimeler: İhmal edilen program, İlkokul, Müfredat.

Abstract

Null curriculum is a critical approach that claims that educational elements that are not included in official curriculum, intentionally or unintentionally, can have negative effects on student learning. Considering that the primary school level is a process in which the educational infrastructure of students is established, it can be said that educational elements that can be ignored in the context of the primary school curriculum can cause permanent damage to student learning. In this sense, the main

* Corresponding author:

Günay Gökhan is a primary school teacher at Yeniceköy Primary School at Ministry of National Education in Biga/Çanakkale. He completed his PhD in Educational Sciences. His research interests include the curriculum, curriculum development. He has lived, worked, and studied in Çanakkale, Türkiye. Email: gunay_gokhan17@hotmail.com

purpose of the research is to examine the courses in the primary school curriculum in terms of the null curriculum. The research was designed with a case study, one of the qualitative research approaches. The study group of the research consisted of 18 primary school teachers working in Biga district of Çanakkale province in the 2023-2024 academic year, determined by appropriate sampling method. The data obtained from the research were analyzed using the inductive content analysis technique. A semi-structured interview form developed by the researcher was used as a data collection tool. As a result of the research, it was determined that primary school teachers neglected lessons such as visual arts, music, physical education and free activities. It has been determined that teachers are neglected these lessons due to reasons such as; teachers' insufficient knowledge and skills, lack of physical equipment, academic courses have an intensive curriculum and the pressures created by the measurement and evaluation system. In order to reduce negligence; It has been revealed that physical facilities should be improved, the curriculum should be revised, field teachers should take skill-based courses, teacher qualifications should be increased and the measurement-evaluation system should be changed. Depending on these results suggestions are listed such as; providing in-service training to primary school teachers for teaching courses such as visual arts, music and physical education, making arrangements for these courses to be given by their own field teachers, changing the measurement and evaluation system from a result-oriented structure to a process-oriented one by including neglected courses and restructuring and reducing the density of the curriculum.

Keywords: Null curriculum, Primary school, Curriculum.

Received: 12 November 2023 * **Accepted:** 30 December 2023 * **DOI:** <https://doi.org/10.29329/jeps.2023.633.4>

GİRİŞ

İhmal edilen program, okulların öğrenenlere kasıtlı veya kasıtsız olarak öğretmediği veya okulların kendi bünyesinde öğrenenlere sun(a)madığı tüm eğitimsel unsurların en az öğretilenler kadar önemli olduğunu öne süren eleştirel bir yaklaşımdır (Eisner, 2002; Zare ve Marzoghi, 2023). Öğrencilerin eğitim yoluyla elde edebileceği; bilgi, beceri, tutum ve anlayışların şekillenmesinde öğretim programlarında yer verilenler kadar yer verilmeyen eğitimsel unsurlarında önemli rol oynadığı fikrini temel almaktadır (Null, 2011). Öğretilenlerden çok, öğretilmeyenlerin önemli olduğunu vurgulayan marjinal bir bakış açısını öne çıkartmaktadır (Kuş, 2019). Öğrencilerde eksik bırakılan öğrenmelerle düşünsel düzlemde sınırların çizildiğini iddia etmektedir. Eğitim sürecinde ise öğrenenlere hangi eğitimsel unsurların önemsiz olarak betimlendiğine yönelik örtük bir mesaj da vermektedir (Assemi ve Sheikhzade, 2013). Böylece olası alternatif eğitimsel unsurlar göz ardı edilerek, öğrenci öğrenmeleri üzerinde olumsuz etkiler oluşturabilmektedir. Nitekim Eisner (2002) ihmal edilen program kavramını tanımlarken; sunulmayan alternatif seçeneklerin, asla farkında olunamayacak eğitimsel perspektiflerin, entelektüel birikimlerde yer alamayacak kavram ve becerilerin öğrencilerin zihinlerinde olumsuz etkiler bırakabileceğini vurgulamaktadır. Zare ve Marzoghi'de (2023) benzer şekilde ihmal edilen program bağlamında göz ardı edilen bilgi veya becerilerin olumsuz kişisel veya sosyal sonuçlar oluşturabileceğini ifade etmektedir. İhmal edilen program kapsamında eksik bırakılan, görmezden gelinen veya göz ardı edilen her bir unsurun kayıp öğrenmeler oluşturarak büyük tahribatlara yol açtığı söylenebilir.

İhmal edilen program, çok boyutlu ve farklı bileşenlerden oluşan bir yaklaşım olarak ön plana çıkmaktadır. Eisner (2002) ihmal edilen programın bilişsel süreçler, konu ve içerik boyutlarından oluştuğunu ileri sürmektedir. Flinders vd. (1986) değerler, tutumlar ve duyguları kapsayan duyuşsal süreçlerin ihmal edilen en önemli bileşen olduğunu vurgulamaktadır. Orhan ve Acar (2018) ise ihmal edilen programın bir diğer önemli boyutunun göz ardı edilen unsurların ihmal edilme nedenleri olduğunu belirtmektedir. Zira alanyazında ihmal edilen program kavramına yönelik yapılan tanımlamalarda bu boyutlara yönelik farklı vurgular dikkat çekmektedir. Tatar (2018) ihmal edilen program kavramını göz ardı edilen tüm bilgi ve süreçler bütünü olarak tanımlayarak, bilişsel ve duyuşsal boyutlara atıfta bulunmaktadır. Peng ve Cui (2021) ihmal edilen programın program yapıcılar veya uygulayıcılar tarafından seçici olarak ihmalini içerdiğini, Stephenson (2009) öğretim programlarının uygulanması sürecinde öğretmen veya öğrenciler tarafından uygunsuz kabul edilmesiyle ortaya çıktığını vurgulayarak, göz ardı etme eylemini yapanlar üzerinden açıklamaya çalışmaktadır. Günay (2023) ise bütüncül bir bakış açısıyla; eğitim programlarında kasıtlı olarak yer verilmeyen, öğretmenlerin uygulama esnasında kasıtlı veya kasıtsız göz ardı ettikleri, öğrencilerin ise önemsiz olarak nitelendirdikleri öğrenme olasılıklarının tümü olarak ifade etmektedir. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere ihmal edilen program yaklaşımı, program yapıcılarının kasıtlı olarak yer vermedikleri, programın uygulayıcısı olan öğretmenlerin kasıtlı veya kasıtsız olarak göz ardı ettikleri, öğrenenlerin ilgi duymayarak önemsiz olarak nitelendirdikleri bilgi, beceri, tutum, değer, anlayış ve duyguların neler olduğuna ve bu öğrenmelerin neden ihmal edildiğine odaklanmaktadır.

İhmal edilen program, öğretim programlarında göz ardı edilen unsurlara ve bu unsurların ihmal edilme nedenlerine odaklanarak, bir yönüyle öğretim programlarının revize edilmesine veya yeniden tasarlanmasına yönelik önerilerde bulunmaktadır. Resmi öğretim programlarında yer verilmeyen kavramların belirlenmesinde, mevcut programların eksik yönlerinin değerlendirilmesinde, program geliştirme sürecinde hedeflerin ve içeriğin seçiminde ve alternatif içeriklerin belirlenmesinde işe koşulmaktadır. Öğretim programlarının uygulanması sürecinde programın oluşturduğu fırsatlar ve sınırlılıkların belirlenmesine katkıda bulunmaktadır (Assemi ve Sheikhzade, 2013; Chowdhury ve Siddique, 2017; Flinders vd., 1986; Orhan ve Acar, 2018). Öğretim programlarının hedef, içerik, öğrenme yaşantıları ve değerlendirme olmak üzere dört temel öğesinin belirlenmesi, değerlendirilmesi ve analiz edilmesinde ihmal edilen program yaklaşımı ön plana çıkmaktadır (Gholami vd., 2016). Başka bir ifade ile amaçlanan/resmi, uygulanan ve gerçekleşen programlar arasında göz ardı edilen eğitimsel unsurların program geliştirme çalışmalarında ele alınması için katkıda bulunmaktadır. Bu anlamda öğrencilerin eksik öğrenmelerinin belirlenerek, program revize çalışmalarında ele alınmasını sağlaması bakımından ihmal edilen programın kritik bir öneme sahip olduğu söylenebilir.

Öğretim programlarında göz ardı edilen bileşenler bir dersin kapsamındaki basit bir bilgi, bütün bir konu veya dersin tamamını oluşturabilecek şekilde geniş bir alanı kapsamaktadır (Eisner, 2002;

Flinders vd., 1986; Orhan ve Acar, 2018). Başka bir ifade ile ihmal edilen program en küçük öğrenme biriminden, bir dersin bütün içeriğine kadar olan içeriğin göz ardı edilme durumunu eleştirel bir yaklaşımla analiz etmeye odaklanmaktadır. Öğretim programlarının eksik bıraktıklarıyla denetlenmesine ve revize edilmesine katkıda bulunmaktadır. Program teorisi açısından kritik öneme sahip olsa da alanyazında ihmal edilen program yaklaşımına dayalı bilimsel araştırmaların azlığı dikkat çekmektedir. Alanyazında yer alan sınırlı çalışmanın kapsamına bakıldığında eğitim politikacılarının kasıtlı bir şekilde ders programlarında yer vermeği spesifik bazı konuları, ihmal edilen program kapsamında değerlendiren araştırmalar oldukları görülmektedir (Arvand vd., 2019; Ebrahimi vd., 2015; Kian, 2016; Mehrmohammadi, 2013; Suh, 2021; Tatar, 2018). İki farklı çalışmada ortaokul fen bilimleri öğretim programı kapsamında yer almasına rağmen, öğretmenlerin dersi uygularken ihmal ettikleri konular ve bu konuların ihmal edilme nedenleri ortaya koyulmuştur (Chowdhury ve Siddique, 2017; Gökmen ve Filiz, 2023). Günay'ın (2023), yapmış olduğu çalışmada ise fen bilimleri dersi öğretim programında; program yapımcılar olarak eğitim politikacıları tarafından, uygulayıcılar olarak öğretmenler tarafından ve programdan etkilenen hedef kitle olarak öğrenciler tarafından ihmal edilen konu/kazanımlar belirlenmiş ve tespit edilen konu/kazanımların ihmal edilme nedenleri tespit edilmiştir. Çalışmalarda öne çıkan en belirgin nokta genellikle ortaokul, kısmen ilkokul düzeyinde spesifik bazı konuların belirli bir dersin konu alanı kapsamında ihmal edilme durumunu belirlemeyi amaçlamaları olarak söylenebilir. Başka bir ifade ile çeşitli derslerin öğretim programları kapsamında spesifik bilgiler veya konular ihmal edilen program kapsamında ele alınmıştır. İhmal edilen program yaklaşımının kapsamı yalnızca belirli bir dersin spesifik konu veya kazanımlarından oluşmamaktadır. Okul müfredatlarında bir ders programının tamamı göz ardı edilebilir. Zira Eisner (2002), ekonomi, görsel sanatlar, psikoloji, antropoloji, dans gibi dersleri ilkokul ve ortaokul programında göz ardı edilme ihtimali yüksek olan dersler olarak vurgulamaktadır. Özellikle öğrencilerin ilk ve temel öğrenmelerini oluşturdukları ilkokul kademesinde oluşabilecek kasıtlı ihmallerin, ihmal edilen program yaklaşımı kapsamında geri dönülemez eğitimsel tahribatlara neden olabileceği söylenebilir. Bu anlamda araştırmanın temel amacı ilkokul müfredatında yer alan derslerin ihmal edilen program açısından incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıda yer alan araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

- Sınıf öğretmenlerinin ilkokul müfredatı kapsamında ihmal ettikleri dersler nelerdir?
- Sınıf öğretmenlerinin ilkokul müfredatı kapsamında ihmal ettikleri derslerin, ihmal edilme nedenleri nelerdir?
- Sınıf öğretmenlerinin ilkokul müfredatı kapsamında ihmal ettikleri derslerin, ihmal edilmemesi için neler yapılabilir?

YÖNTEM

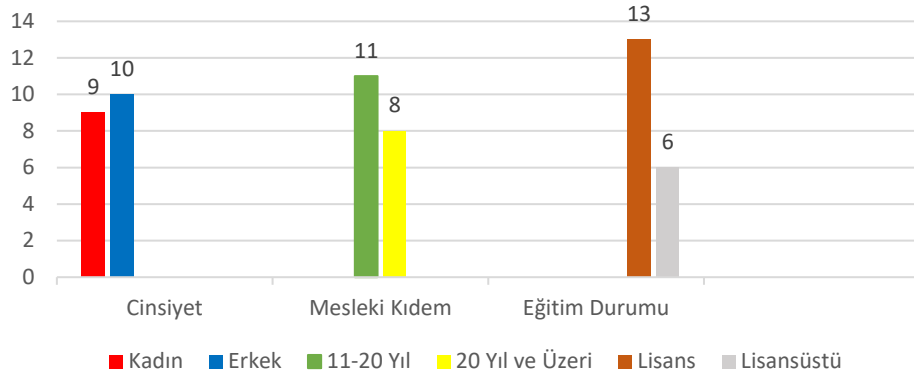
Araştırmanın bu bölümü; araştırma deseni, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin analizi ile geçerlik ve güvenilirlik başlıkları altında ele alınmıştır.

Araştırmanın Deseni

İlkokul müfredatında yer alan dersleri ihmal edilen program açısından incelemeyi amaçlayan bu çalışmada, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışması, sınırları belirli bir sistemin derinlemesine incelenmesi ve betimlenmesi gerektiğinde kullanılan nitel bir araştırma modelidir (Merriam, 2013). Belirlenen duruma ilişkin ortamda ne olduğuna bakma, duruma ilişkin verileri sistematik bir şekilde toplama, toplanan verileri analiz etme ve sonuçları ortaya koyma yöntemi olarak da tanımlanmaktadır (Davey, 1990). Durumu oluşturan nedenleri anlamak, tanımlamak ve betimlemek için kullanılmaktadır (Leymun vd., 2017). Creswell (2013), durum çalışması yönteminin, çeşitlendirilmiş bilgi kaynaklarını kullanarak duruma ilişkin derinlemesine bilgiler toplanması ve elde edilen verilerden duruma ilişkin temaların oluşturulması gerektiğinde kullanıldığını belirtmektedir. Bu anlamda araştırmada ilkökul müfredatında yer alan derslerden sınıf öğretmenlerince ihmal edilenler, ihmal edilme nedenleri ve ihmal edilmemesi için yapılması gerekenler bir durum olarak ele alınmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2023-2024 eğitim öğretim yılının birinci yarısında Çanakkale ili Biga ilçesinde görev yapan 19 sınıf öğretmeni oluşturmuştur. Katılımcı sınıf öğretmenlerinin belirlenmesinde uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Uygun örnekleme, koşullara bağlı olarak yapılan örnekleme yöntemi olarak tarif edilmektedir (Merriam, 2013). İçerisinde bulunulan koşullara bağlı olarak en yakındaki ve ulaşılabilir kişilerden yapılan örnekleme yaklaşımıdır (Cohen vd., 2007). Çalışma grubu araştırmanın amacı ve sahip olunan kaynaklar doğrultusunda araştırmacının kişisel ilişkilerinin güçlü olduğu ve çalışmaya katılma motivasyonları yüksek olan katılımcılardan meydana gelmiştir. Zira nitel çalışmalarda örneklem büyüklüğünden çok zengin bilgi içeren durumların belirlenmesi daha önemli görülmektedir (Büyüköztürk vd., 2012). Bu anlamda çalışma grubunun belirlenmesinde katılımcıların çalışmaya katılmayı isteme durumları göz önünde bulundurulmuştur. Grafik 1’de katılımcı sınıf öğretmenlerinin kişisel bilgilerine göre dağılımları yer almaktadır.

Grafik 1. Sınıf öğretmenlerinin kişisel bilgilerine göre dağılımları

Grafik 1’de araştırmanın çalışma grubunu oluşturan 19 sınıf öğretmenin cinsiyete göre dağılımlarına baktığımızda 9’unun kadın, 10’unun erkek olduğu; mesleki kıdem yılına göre dağılımlarına baktığımızda 11’inin 11-20 yıl aralığında, 8’inin ise 20 yıl ve üzeri yıl aralığında yer aldığı; eğitim durumlarına göre dağılımlarına baktığımızda ise 13’ünün lisans, 6’sının ise lisansüstü eğitim düzeyinde olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Veriler katılımcı sınıf öğretmenlerinin görüşme formuna verdikleri yazılı yanıtlar ile toplanmıştır. Üç farklı bölümden oluşan görüşme formunun birinci bölümde katılımcıların araştırmanın amacını ve veri toplama sürecini anlayabilmeleri için açık ve anlaşılır bir yönergeye yer verilmiştir. İkinci bölümde araştırmanın çerçevesi bağlamında katılımcıların cinsiyet, mesleki kıdem ve eğitim durumlarına ilişkin kişisel bilgilerini elde etmeye yönelik kapalı uçlu ve derecelendirilmiş sorulara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise katılımcı sınıf öğretmenlerinin ilkökul müfredatında ihmal ettikleri dersleri, ihmal etme nedenlerini ve bu derslerin ihmal edilmemesi için yapılması gerekenleri belirleyebilmek için açık uçlu ve yönlendirici olmayan üç soruya yer verilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen nitel veriler tümevarımsal içerik analizi tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Tümevarımsal içerik analizinde nitel bir çalışmanın spesifik verilerinden yeni kavramlar, anlayışlar, sonuçlar ve kuramlar ortaya çıkarma amaçlanmaktadır (Patton, 2015). İncelenecek fenomeni açıklayabilmek için yeni bir model veya teori oluşturulması gerektiği durumlarda kullanılabilen analiz tekniklerinden biri olarak öne çıkmaktadır (Güler vd., 2015). Alanyazında, araştırma bağlamında ortaya çıkan temaları açıklayabilmek için referans alınabilecek yeterli araştırmanın olmamasından dolayı verilerin çözümlenmesinde tümevarımsal içerik analizi tercih edilmiştir. Veriler temalar ve alt temalar olmak üzere araştırmacı tarafından hiyerarşik bir şekilde gruplandırılmıştır. İçerik analizinde Creswell’in (2014) doğrusal ve hiyerarşik veri analizi yaklaşımı

referans alınmıştır. Öncelikle ham verilerin yer aldığı görüşme formlarına sıra numarası verilerek formlar sıralanmıştır. Her bir görüşme formunun üzerine katılımcı sınıf öğretmenlerini temsilen “SÖ1, SÖ2, SÖ3...” şeklinde kodlar tanımlanmıştır. Araştırmanın bulgular bölümünde yer verilen doğrudan alıntılmalarda bu kodlardan faydalanılmıştır. Verilerin analizi sürecinde verilerin tamamı sırayla okunmuştur. Veriler el yordamı ile kodlanarak alt temalar oluşturulmuştur. Alt temalar tasnif edilerek ana temalar şeklinde gruplanmıştır. Temalar ve alt temalar arası ilişkiler kavram haritalama kullanılarak betimlenmiştir. Ayrıca betimlemelerin referans alındığı katılımcı sınıf öğretmenlerinin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılmalara da yer verilmiştir. Böylece araştırmadan elde edilen bulguların daha açık, şeffaf ve anlaşılabilir olması sağlanmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmada geçerliği sağlayabilme adına görüşme formu uygulanmadan önce dil ve anlatım açısından 2 farklı dil uzmanından, içeriğin araştırma amacına uygunluğu açısından ise eğitim bilimleri alanında görev yapan 1 akademisyenden uzman görüşü alınmıştır. Ayrıca katılımcıların görüşme formundan ne anladıklarını ortaya koyabilmek için iki sınıf öğretmeniyle pilot uygulama yapılmıştır. Verilerden ortaya çıkan tema ve alt temaları ortaya koyarken ayrıntılı betimlemeler yapılarak bulguların okuyucu nezdinde daha anlaşılabilir hale getirilmesi sağlanmıştır. Ayrıntılı betimlemeler yapma adına tema ve alt temalar arası ilişkiler kavram haritaları ile görselleştirilmiş, katılımcı sınıf öğretmenlerinin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılmalara ilgili temanın altında sunulmuştur. Güvenirlik açısından ise araştırmacı çalışmanın hiçbir safhasına kişisel fikirlerini ve önyargılarını karıştırmamıştır. Zira araştırmacı yanlılığı oluşmaması adına uzman incelemesi de işe koşulmuştur. Böylece kontrollü öznellik stratejisi uygulanmıştır. Bu anlamda çalışmada geçerliliği sağlama adına uzman incelemesi ve ayrıntılı betimleme stratejileri, güvenirliliği sağlama adına ise kontrollü öznellik ve pilot (ön) uygulama stratejileri kullanılmıştır.

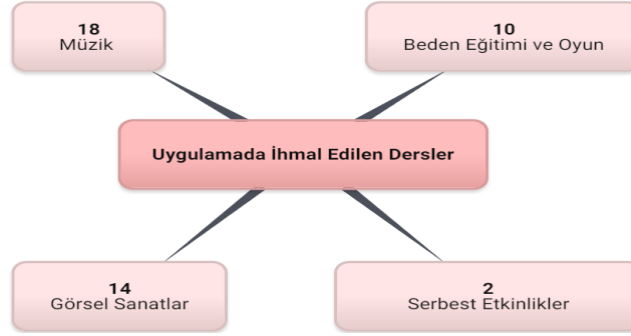
BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde ilkökul müfredatında yer alan derslerin sınıf öğretmenleri tarafından ihmal edilme durumu, bu derslerin ihmal edilme nedenleri ve ihmal edilmemeleri için yapılması gerekenlere ilişkin bulgular ayrı başlıklar altında ele alınmıştır.

Sınıf Öğretmenlerinin İlkokul Müfredatı Kapsamında Uygulamada İhmal Ettikleri Derslerin Tespitine Yönelik Bulgular

Bu bölümde katılımcı sınıf öğretmenlerinin “*Size göre sınıf öğretmenlerinin ilkökul müfredatında yer alan ders programlarını uygularken görece daha az önemseydiği, daha az üzerinde durduğu, başka bir ifade ile ihmal ettiği dersler hangileridir?*” araştırma sorusuna verdikleri yanıtlardan oluşan ana tema ve alt temalara yer verilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda

uygulamada ihmal edilen derslere ve bu derslerin frekans dağılımlarına Şekil 1’de detaylı olarak yer verilmiştir.

Şekil 1. Sınıf öğretmenlerinin uygulamada ihmal ettikleri dersler

Şekil 1’den anlaşılacağı üzere çalışmaya katılan sınıf öğretmenlerinin 18’i müzik dersini, 10’u beden eğitimi ve oyun dersini, 14’ü görsel sanatlar dersini ve 2’si ise serbest etkinlikler dersini uygulamada ihmal ettiklerine yönelik görüş belirtmişlerdir. Sırasıyla müzik (f=18), görsel sanatlar (f=14) ve beden eğitim ve oyun (f=10) gibi beceriye dayalı derslerin görece sınıf öğretmenleri tarafından daha fazla ihmal edildiği söylenebilir. Beceriye dayalı dersler olarak nitelendirebilecek bu derslerin ihmal edilme durumuna ilişkin bazı öğretmenlerin görüşleri şöyledir:

“Benim şahsi olarak görece en az üzerinde durduğum derslerin müzik, beden eğitimi ve oyun ile görsel sanatlar olduğunu söyleyebilirim. Hayat bilgisi, Türkçe, matematik, sosyal bilgiler gibi akademik özellikli derslere daha fazla ağırlık veriyorum. Diğer meslektaşlarımda benzer düşüncelerde olduklarını sanıyorum (SÖ2).”

“Sınıf öğretmenleri olarak bizler sistemde bu şekilde bir yaklaşımı empoze etmesinden dolayı öğrenci seçme sınavlarında soru sorulan derslerin programlarına daha fazla yoğunlaşıyoruz. Bu anlamda görsel sanatlar, müzik ve beden eğitimi gibi dersleri biraz geri plana atabiliyoruz (SÖ9).”

“Görsel sanatlar, müzik, beden eğitimi gibi dersler genellikle göz ardı ediliyor. Bu derslerin yerine bazen matematik gibi konu yoğunluğu fazla olan dersler yapılabiliyor (SÖ17).”

Şekil 1’de sınıf öğretmenlerinin görece daha az görüş bildirdikleri ihmal edilen ders serbest etkinlikler (f=2) dersi olmuştur. Serbest etkinlikler dersinin ihmaline ilişkin bazı öğretmenlerin görüşleri şöyledir:

“Serbest etkinlikler dersi bizim için adeta bir telafi dersi mahiyetinde oluyor. Bu derste matematik, Türkçe, fen bilimleri, sosyal bilgiler dersleri gibi derslerin konu tekrarını veya yetiştirmeyen konuların telafisini yapıyoruz. Bu açıdan göz ardı ettiğimiz bir ders olarak söyleyebilirim (SÖ4).”

“Serbest etkinlikler dersinin içeriği esnek olarak bize bırakıldığı için genellikle öğrencileri sınavlara yönelik hazırlayabilme adına deneme sınavları yapıyorum. Böylece bize sınava yönelik hazırlanmamız için ekstra ders saati sağlıyor (SÖ11).”

Sınıf Öğretmenlerinin Uygulamada İhmal Ettikleri Derslerin, İhmal Edilme Nedenlerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde katılımcı sınıf öğretmenlerine yöneltilen “1. soruda verdiğiniz yanıtlar doğrultusunda belirttiğiniz derslerin sınıf öğretmenlerince görece daha az önemsenmesinin veya bu derslere daha az değinilmesinin nedenleri neler olabilir?” sorusuna verdikleri yanıtların analiz edilmesi doğrultusunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Katılımcı sınıf öğretmenleri ihmal edilen program kapsamında olduğunu belirttikleri derslerin ihmal edilme nedenlerini birlikte ele aldıklarından dolayı, ihmal nedenlerine konu olan dersler hepsi bir bütün olarak kabul edilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda uygulamada ihmal edilen derslerin ihmal edilme nedenlerine ilişkin oluşturulan ana tema ve alt temalar arası ilişkilere ve ortaya çıkan ihmal nedenlerinin frekans dağılımlarına Şekil 2’de detaylı olarak yer verilmiştir.

Şekil 2. Sınıf öğretmenlerinin uygulamada ihmal ettikleri derslerin ihmal edilme nedenleri

Şekil 2’de görüldüğü üzere çalışmaya katılan sınıf öğretmenlerinin ihmal ettiklerini belirttikleri derslerin ihmal etme nedenlerine ilişkin görüşlerinden dört alt tema oluşturulmuştur. Katılımcı sınıf öğretmenlerinden 11’i “öğretmenlerin bilgi ve beceri yönünden yetersiz olması”, 4’ü “fiziki donanım eksikliği”, 4’ü “akademik derslerin yoğun bir müfredata sahip olması”, 2’si ise “ölçme ve değerlendirme sisteminin oluşturduğu baskılar” nedeniyle müzik, görsel sanatlar, beden eğitimi ve oyun ile serbest etkinlikler derslerini ihmal ettiklerine yönelik görüş belirtmişlerdir. Derslerin ihmal edilme nedenlerine yönelik olarak en fazla görüş belirtilen alt tema “öğretmenlerin bilgi ve beceri yönünden yetersiz olması (f=11)” olmuştur. Bu alt temaya ilişkin belirtilen görüşlerden bazıları şöyledir:

“Müfredatta daha az önemseydiğimiz veya üzerinde fazla durmadığımız derslerin yapısına baktığımızda belirli bir beceri veya yetenek gerektiren derslerdir. Öğretmenlerin

birçoğunun müzik, görsel sanatlar, beden eğitimi gibi derslere yönelik bilgi veya becerilerinin eksik olmasından dolayı bu dersler hakkında işlenememektedir (SÖ1).”

“...örneğin beden eğitimi ve oyun dersinde sadece çocuklara top verip “oyunayın” demek bir sınıf öğretmenine yakışmıyor. Çünkü o öğretmen bu derste çocuklara nasıl oyun oynatacağını bilmiyor. Ya da öyle kendisi daha rahat ediyor (SÖ5).”

“...öğretmenler için en önde feda edilen dersler yetenek ve beceri dersleridir. Bir diğer husus ise belirtilen derslerin öğretmenler tarafından öğrencilere yeteri kadar ve detaylı bir şekilde aktarılamamasıdır. Bunun ana sebebi öğretmenlerin bu derse ilişkin yetenek ve becerilerinin kısıtlı olmasıdır. Bu da yetenek derslerinde verimliliği azaltmaktadır. Bu durum da öğretmenlerin bu dersleri daha az önemsemesine yol açmaktadır (SÖ19).”

Katılımcı sınıf öğretmenlerinin görece daha fazla görüş belirttikleri diğer alt temalar “fiziki donanım eksikliği (f=4)” ile “akademik derslerin yoğun bir müfredata sahip olması (f=4)” olmuştur. Bu alt temalara ilişkin olarak sınıf öğretmenlerinin belirttikleri görüşlerden bazıları şöyledir:

“Okullarda kapalı spor salonu, müzik atölyesi, tasarım atölyesi gibi fiziki alanların olmaması, ders araç gereçlerinin ve ekipmanların yetersiz olması beden eğitimi, müzik, görsel sanatlar gibi materyale ve alana ihtiyaç duyan derslerin geri planda kalmasına neden olmaktadır (SÖ7).”

“Okullarda farklı müzik aletleri, tuval ve farklı türdeki boyalar, alternatif spor alanları olmaması beceriye dayalı bu derslerin göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Teorik anlatımların bu tarz uygulamalı dersler açısından öğrencileri sıkacağından, maalesef bu tarz dersler ancak öğrencilerin bireysel imkanları ölçüsünde okul dışı alacakları özel kurslara bırakılmaktadır (SÖ12).”

“Özellikle matematik ders programının konu ve kazanım açısından çok yoğun olması sebebiyle bazen beden eğitimi, müzik, görsel sanatlar gibi derslerde, çoğunlukla serbest etkinlikler derslerinde matematik işliyorum (SÖ6).”

“Mihver derslerin programlarını yetiştirebilmek için yoğun çaba harcıyoruz. Bu nedenle müzik, görsel sanatlar, beden eğitimi gibi dersleri maalesef daha az önemsiyoruz (SÖ8).”

“Matematik, Türkçe ve fen bilimleri gibi diğer ana derslerin ders saatinin yeterli düzeyde olmaması ve sınıf düzeyinin anlama süresinin uzun olmasından dolayı öğretmenler bu derslerdeki konuları daha geniş bir zamanda anlatmak ve değerlendirmek istemektedir. Bu süreyi de serbest etkinlikler başta olmak üzere görsel sanatlar, beden eğitimi ve müzik dersleri gibi derslerin saatlerini alarak yaratmaktadır (SÖ16).”

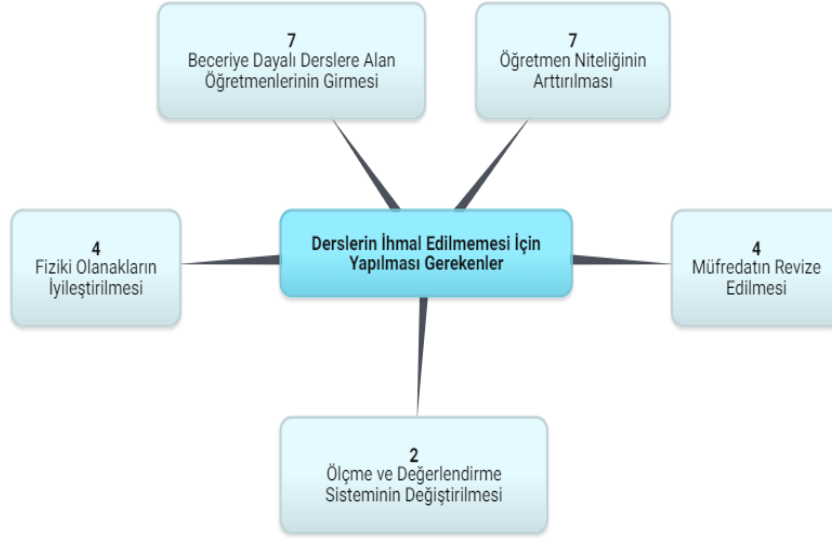
Katılımcı sınıf öğretmenlerinin en az görüş belirttikleri alt tema ise “ölçme değerlendirme sisteminin oluşturduğu baskılar (f=2)” olmuştur. Bu alt temaya ilişkin olarak sınıf öğretmenlerinin belirttikleri görüşlerden bazıları şöyledir:

“İlköğretimde sınav sisteminin sonuç odaklı ölçme değerlendirmeye dayalı yapısının beceriye dayalı derslerin ilkökul kademesinde de geri plana atılmasına neden olduğunu düşünüyorum. Ortaöğretime geçiş sisteminin akademik dersleri ön plana çıkarmasından dolayı birinci sınıftan itibaren test çözme tekniklerini kazandırmaya odaklanıyoruz. Sınavda daha fazla ağırlığı olan matematik, Türkçe gibi derslerin öğretimine daha çok ağırlık veriyoruz. Kaldı ki hem amirlerimizin, hem de velilerin bizlerden beklentileri bu yönde. Mecburen bizde sisteme ayak uydurmak durumunda kalıyoruz (SÖ3).”

“İlkokuldan itibaren öğretmenlerin matematik ve Türkçe derslerini daha fazla önemsemesinden dolayı diğer yetenek ve beceri dersleri arka planda kalmaktadır. Eğitim sistemi de maalesef bizi bu şekilde yönlendiriyor. Eğitimden çok öğretim yapıyoruz. Velilerin ve üst birimlerin öğrencileri akademik kariyerler odaklı mesleklere yönlendirmeye yönelik büyük bir çabası var (SÖ14).”

Sınıf Öğretmenlerince Uygulamada İhmal Edilen Derslerin İhmal Edilmemesi İçin Yapılması Gerekenlere İlişkin Bulgular

Bu bölümde katılımcı sınıf öğretmenlerine yöneltilen “1. soruda verdiğiniz yanıtlar doğrultusunda sınıf öğretmenlerinin ilkökul müfredatını uygularken ihmal ettikleri derslerin, ihmal edilmemesi için neler yapılabilir?” sorusuna verdikleri yanıtların analiz edilmesi doğrultusunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda uygulamada ihmal edilen derslerin ihmal edilmemesi için yapılması gerekenlere ilişkin oluşturulan ana tema ve alt temalar arası ilişkiler ve ortaya çıkan ihmal edilmemeye yönelik önerilerin frekans dağılımları Şekil 3’te detaylı olarak görülmektedir.

Şekil 3. Sınıf öğretmenlerinin uygulamada ihmal ettikleri dersleri ihmal etmemeleri için yapılması gerekenler

Şekil 3’te görüldüğü üzere sınıf öğretmenlerinin ihmal ettikleri derslerin ihmal edilmemesi için yapılması gerekenlere yönelik katılımcı görüşlerinden dört alt tema oluşturulmuştur. Katılımcı sınıf öğretmenlerinden 4’ü “fiziki olanakların iyileştirilmesi”, 4’ü “müfredatın revize edilmesi”, 7’si “beceriye dayalı derslere alan öğretmenlerinin girmesi”, 7’si “öğretmen niteliğinin arttırılması”, 2’si ise “ölçme ve değerlendirme sisteminin değiştirilmesi” yönünde görüş belirtmişlerdir. Derslerin ihmal edilmemesi için yapılması gerekenlere yönelik sınıf öğretmenlerinin en fazla görüş bildirdikleri alt temalar “beceriye dayalı derslere alan öğretmenlerinin girmesi (f=7)” ve “öğretmen niteliğinin arttırılması (f=7)” şeklinde olmuştur. Bu alt temalara yönelik sınıf öğretmenlerinden görüşlerinden bazıları şöyledir:

“Beceriye dayalı derslere branş öğretmenlerinin girmesi, bu derslerdeki verimi arttırmanın en etkili yolu olacaktır (SÖ8).”

“...gerektiğinde bu derslere alanında uzman kişiler girmeli ya da danışman olarak öğretmenlere yardımcı olmalıdır...(SÖ16).”

“Öğretmenlerin çok büyük bir çoğunluğunun beceriye dayalı bu derslere yönelik bilgi eksikliği var. Bu sorunun çözümü için yapılması gereken en temel düzenlemenin ilkökul düzeyinde de bu derslere alan öğretmenlerinin girmesi olacağını düşünüyorum (SÖ4).”

“Hizmetiçi eğitimler yapılabilir. Eğitim fakültelerinde öğretmen adaylarını yetiştirirken beceriye dayalı derslere daha fazla ağırlık verilebilir (SÖ3).”

“Öncelikle öğretmen adaylarına belirtilen derslerle ilgili daha kapsamlı akademik eğitim verilmeli. Halihazırda görev yapan öğretmenlere hizmetici eğitim verilebilir...(SÖ9).”

“Öğretmenlerin hizmet öncesi ve hizmetiçi eğitimlerle beceriye dayalı derslere ilişkin bilgi ve becerilerini geliştirilmesi gerekiyor. Öğretmen yetiştirme sürecinde beceriye dayalı derslerin öğretiminde ağırlık verilmesi gerekiyor (SÖ11).”

Katılımcı sınıf öğretmenlerinin görece daha fazla görüş belirttikleri diğer alt temalar “fiziki olanakların iyileştirilmesi” (f=4) ile “müfredatın revize edilmesi (f=4)” olmuştur. Bu alt temalara ilişkin olarak sınıf öğretmenlerinin belirttikleri görüşlerden bazıları şöyledir:

“Okul bahçeleri beden eğitimi derslerinde yer alan kazanımlara uygun düzenlenmelidir. Görsel sanatlar ve müzik derslerinde kullanılması gereken araç gereç eksiklikleri giderilmelidir (SÖ5).”

“Bu derslere daha fazla önemseyebilmek, ancak gerekli materyal ve okul içi alanların oluşturulması ile mümkündür. Bu anlamda hem fiziki alanlar, hem de materyaller için bütçeye ihtiyaç duyulmaktadır (SÖ12).”

“Bence ilk ve en önemli husus okullarda bu dersler için yeteri kadar donanım ve materyalin olmamasıdır. Resim ve müzik derslikleri kesinlikle ayrı olmalı. İçerisinde yeterli donanım olmalıdır (SÖ17).”

“Matematik ders saati sayısının mutlaka artırılması gerekiyor. Matematik ders programı çok yoğun olduğundan yetiştiremiyoruz ve maalesef belirtilen derslerde bazen matematik işlemek zorunda kalıyoruz (SÖ5).”

“...diğer ana derslerin eğitim müfredatları azaltılmalı ya da ders süreleri arttırılmalıdır. Türkçe, matematik, fen bilimleri, sosyal bilgiler gibi akademik derslerin öğretim programları çok yoğun, maalesef ders saati süreleri yetersiz. Bu anlamda akademik derslerin öğretim programlarında bir sadeleştirmeye gidilebilir (SÖ7).”

Katılımcı sınıf öğretmenlerinin en az görüş belirttikleri alt tema ise “ölçme değerlendirme sisteminin değiştirilmesi (f=2)” olmuştur. Bu alt temaya ilişkin olarak sınıf öğretmenlerinin belirttikleri görüşlerden bazıları şöyledir:

“...eğitim sistemimizin vazgeçilmez bir parçası olan sınavlar öğrenciler ve öğretmenler tarafından fazla önemsenmeye devam ettiği sürece bu dersler daha az önemsenmeye devam edecektir (SÖ18).”

“Öğrenci ölçme değerlendirme sisteminin değiştirilerek sürece dayalı bir yapıya dönüştürülmesi gerekiyor... Akademik bilgi ölçmeye dayalı öğrenci değerlendirme yaklaşımından uzaklaşarak sürece dayalı beceri temelli ve çok yönlü ölçme değerlendirme yaklaşımları ön plana çıkarılabilir (SÖ13).”

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmada ilk olarak sınıf öğretmenlerinin ilkökul müfredatını uygularken görece daha az önemseyerek ihmal ettikleri derslerin müzik, görsel sanatlar, beden eğitimi ve oyun ile serbest etkinlikler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eisner (2002); ekonomi, görsel sanatlar, psikoloji, antropoloji ve dans gibi derslerin ilkökul ve ortaokul programlarında göz ardı edilme ihtimali yüksek olan dersler olduğunu belirtmektedir. Bu görüşün görsel sanatlar ve dans dersleri bağlamında araştırma sonuçlarıyla kısmen paralellik gösterdiği söylenebilir. İhmal edilen derslerin haftalık ders saatleri görece en az olan dersler olmaları ve beceriye dayalı dersler olmaları ayrıca dikkat çekmektedir. Başka bir deyişle sınıf öğretmenleri beceriye dayalı ve haftalık ders saati az olan dersleri göz ardı etmişlerdir. Halbuki müzik, görsel sanatlar, beden eğitimi ve oyun gibi derslerin öğretim programları üzerine yapılan çalışmalarda, haftalık ders saati açısından bu derslerin yetersiz olduğuna ilişkin sonuçlar ortaya çıkmıştır (Adar-Cömert, 2019; Demirhan vd., 2014; Kahraman, 2007; Köroğlu, 2014; Yazar vd., 2013). Ders saati açısından müfredatta yeteri kadar ağırlığı bulamayan bu derslerin bir de sınıf öğretmenlerince ihmal edilmesi bir yönüyle öğrencilere beceri temeli derslerin önemsiz olduğuna yönelik örtük bir mesaj iletmektedir. Böylece birçok öğrenme olasılığı öğretmenler tarafından engellenerek, öğrencilerin belki de var olan yetenekleri hiç ortaya çıkamadan kaybolmaktadır. Nitekim beceriye dayalı derslerin uygulanmasına yönelik yapılan çalışmalarda; sınıf öğretmenlerinin görsel sanatlar dersini önemsiz veya gereksiz gördüğünü (Gökdemir ve Büyükalın-Filiz, 2018; Özer ve Kalkan, 2016), müzik derslerini yüzde 92 oranında verimsiz veya kısmen verimli işleyebildiklerini (Göğüş, 2008), beden eğitimi ve oyun dersini önemsemediklerini (Kaya vd., 2022), beden eğitimi ve oyun dersini programın öğeleri açısından eksik uyguladıklarını, hatta beden eğitimi ve oyun dersi yerine matematik dersi işlediklerini (İçel ve Oğuz, 2023) ve böylece beceri odaklı dersleri ihmal ettiklerini kanıtlar niteliktedir. Başka bir ifade ile beceri odaklı dersler olan müzik, görsel sanatlar ve beden eğitimi ve oyun gibi dersler sınıf öğretmenlerince ihmal edilerek, akademik ağırlıklı ana derslere (matematik, Türkçe vb.) ağırlık verilmektedir. Mevcut araştırma sonuçları sınıf öğretmenlerinin serbest etkinlikler dersini de, ana derslerin tekrar ve telafisi şeklinde uygulayarak ihmal ettiğini göstermektedir. Benzer şekilde Gürbüz Türk ve Çakmak'ın (2017) yaptıkları çalışmada da, sınıf öğretmenlerinin serbest etkinlikler derslerini sıklıkla temel derslerin tekrar ve takviyesi şeklinde değerlendirdiği sonucu ortaya çıkmıştır. Bu durumun serbest etkinlikler dersinin belirgin bir öğretim programının olmamasından, yani programının esnek olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Zira alanyazında serbest etkinlikler dersi için bir öğretim programı tasarlamayı amaçlayan farklı çalışmalar yer almaktadır (Ürey ve Çepni, 2014; Üzümcü, 2023). Hem araştırmadan elde edilen sonuçlar, hem de alanyazında yer alan çalışmalar ilkökul müfredatı bağlamında sınıf öğretmenlerinin temel derslerin öğretimini daha fazla önemsedğine ve müzik, görsel sanatlar, beden eğitimi ve oyun ile serbest etkinlikler derslerini kısmen ana derslerin tekrarı ve telafisi için kullandığına yönelik güçlü ipuçları vermektedir.

Araştırmada ikinci olarak sınıf öğretmenlerinin müzik, görsel sanatlar, beden eğitimi ve oyun ile serbest etkinlikler derslerini; öğretmenlerin bilgi ve beceri yönünden yetersizliği, fiziki donanım eksikliği, akademik derslerin yoğun bir müfredata sahip olması ve ölçme-değerlendirme sisteminin oluşturduğu baskılar gibi nedenlerle uygulamada ihmal ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında ihmal edildiği tespit edilen derslerin ihmal nedenlerini belirlemeye ilişkin bir çalışma olmasa da, bu derslerin öğretim programlarını değerlendiren çalışmalarda örtüşen veya farklılaşan sonuçların olduğu görülmektedir (Çakmak ve Türkcan, 2019; Gökdemir ve Büyükalın-Filiz, 2018; Özer ve Kalkan, 2016; Yünlü, 2004). Öğretmen niteliğinin beceriye dayalı bu derslerin ihmalindeki rolüne ilişkin olarak Özer ve Kalkan'ın (2016) yaptıkları çalışmada görsel sanatlar dersinde sınıf öğretmenlerinin bilgi eksikliği nedeniyle materyal kullanmayı tercih etmedikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Materyal kullanmama bir yönüyle görsel sanatlar dersinin öğrenme-öğretme süreçleri açısından ihmal edildiğine işaret etmektedir. Yine Çakmak ve Türkcan (2019), çalışmalarında araştırma sonuçlarıyla paralel olarak sınıf öğretmenlerinin görsel sanatlar dersini işlerken kendilerini yetersiz gördükleri sonucuna ulaşmışlardır. Kızırmak'ın (2018) yaptığı çalışmada da, sınıf öğretmenlerinin görsel sanatlar dersi alan bilgisine yönelik özyeterlik inançlarının çok düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Müzik dersi bağlamında Yünlü (2004), çalışmasında sınıf öğretmenlerinin müzik dersinin işlevi, önemi, öğrenme-öğretme süreçleri ve ölçme-değerlendirme konularında güçlükler çektiğini ortaya koymuştur. Alanyazında sınıf öğretmenlerinin müzik öğretiminde yeterli olmadığına işaret eden farklı çalışmalar da yer almaktadır (Çilingir ve Şentürk, 2012; Dinç-Altun ve Uzuner, 2018; Kocabaş, 2000). Sınıf öğretmenlerinin beden eğitimi ve oyun dersine yönelik özyeterliklerinin düşük olduğunu ve öğretim programının uygulanmasında öğretmen yetersizliğinin önemli bir engel olduğunu öne süren birçok çalışma da bulunmaktadır (Aytekin, 2022; Çivril-Kara vd., 2022; Yıldız ve Güven, 2021) Serbest etkinlikler dersi açısından ise Bozak vd.'nin (2012) yaptıkları çalışmada sınıf öğretmenlerinin bilgi eksikliğinden dolayı derslerin etkili işlenemediği sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında yer alan çalışmalar öğretmen bilgi ve beceri eksikliğinin görsel sanatlar, müzik, beden eğitimi ve oyun ve serbest etkinlikler dersi açısından belirgin bir ihmal gerekçesi olduğunu büyük ölçüde desteklemektedir.

Okulların fiziki donanım yetersizliği beceriye dayalı derslerin ihmalinde öne çıkan diğer bir önemli sonuçtur. Gökdemir ve Büyükalın-Filiz'in (2018) yaptıkları çalışmada benzer şekilde sınıf öğretmenleri görsel sanatlar dersini işlerken yaşadıkları en büyük sorunun elverişli ortamların veya atölyelerin olmaması olarak ifade etmişlerdir. Özer ve Kalkan (2016), yaptıkları çalışmalarında sınıf öğretmenlerinin görsel sanatlar dersinde elverişsiz ortamlar ve materyale ulaşma sorunu gibi nedenlerle materyal kullanmadıklarını tespit etmişlerdir. Çakmak ve Türkcan'da (2019) çalışmalarında, sınıf öğretmenlerinin görsel sanatlar dersini işlerken araç-gereç yetersizliği ve sınıf ortamının etkinliklere uygun olmaması gibi fiziksel koşullardan kaynaklanan sorunlarla karşılaştıklarını tespit etmişlerdir. Pehlivan vd.'nin (2005) yapmış oldukları çalışmada, sınıf öğretmenleri, beden eğitimi dersini istedikleri gibi işlemelerini engelleyen en büyük faktörün yeterli araç-gereç ve saha-malzeme eksikliği olduğunu

belirtmişlerdir. İçel ve Oğuz'da (2023) çalışmalarında, okulların fiziksel yetersizliği ve ders ekipmanlarının eksikliği nedeniyle sınıf öğretmenlerinin beden eğitimi ve oyun dersinin uygulanmasında sorunlar yaşadığını ortaya koymuştur. Beden eğitimi ve oyun dersi bağlamında yapılan çalışmalar okulun fiziksel donanım yetersizliğinin verimli ders işlenmenin önündeki temel engellerden biri olduğunu göstermektedir (Aytekin, 2022; Dağdelen ve Kösterelioğlu, 2015). Atalay vd.'nin (2014) yaptıkları çalışmada sınıf öğretmenlerine göre serbest etkinlikler dersi açısından okulların fiziksel donanım olarak yetersiz olduğu; Pektaş'ın (2024) çalışmasında ise materyal eksikliğinin ilkökul müzik dersi programının uygulanmasını olumsuz yönde etkilediği sonuçlarına ulaşılmıştır. Araştırmalardan elde edilen sonuçlar müzik, görsel sanatlar, beden eğitimi ve oyun ile serbest etkinlikler derslerinin ihmal edilmesinde okulların fiziki donanım, materyal ve ekipman ile okul içi alanların (oyun alanları, atölyeler vb.) yetersizliğinin açık bir engel olduğunu göstermektedir. Zira fiziki olanakların giderildiği durumlarda sınıf öğretmenlerinin bu dersleri işlemeye yönelik daha fazla motive olabileceği düşünülebilir.

Akademik derslerin yoğun bir müfredata sahip olması ve ölçme ve değerlendirme sisteminin oluşturduğu baskılar gibi gerekçeler beceriye dayalı derslerin ihmal edilmesinin nedenleri açısından birlikte ele alınması gereken iki temel etmen olarak düşünülebilir. Zira sınıf öğretmenlerinin de temel motivasyonunun öğrencileri konu alanı bakımından ana derslere (Türkçe, matematik, sosyal bilgiler, hayat bilgisi, fen bilimleri) ilişkin soruların sorulduğu sonuç odaklı ve çoktan seçmeli teste dayanan liselere giriş sınavına (LGS) yönelik hazırlama olduğu söylenebilir. Bu anlamda hem temel derslerin konu ve kazanım açısından müfredatta bir yoğunluk oluşturması, hem de sınav sisteminin eğitimin paydaşlarına (öğretmen, öğrenci, veli, okul idaresi vb.) temel derslerin ve LGS'nin daha önemli olduğuna yönelik bir algı oluşturması, beceriye dayalı derslerin geri plana atılarak ihmal edilmesine neden olmaktadır. Nitekim İçel ve Oğuz'un (2023) yaptıkları çalışma, sınıf öğretmenlerinin bazen beden eğitimi dersi yerine matematik dersi işlediklerini ortaya koymaktadır. Bu durumun matematik dersinin konu ve kazanım açısından yoğun olması ve LGS'de puan ağırlığının fazla olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Pehlivan vd.'de (2005) araştırmalarında, beden eğitimi ve oyun derslerinde sınıf öğretmenlerinin en fazla oyun oynatmayı tercih ettiklerini, ikinci olarak ise diğer dersleri çalıştırdıklarını tespit etmişlerdir. Yine aynı şekilde alanyazında yer alan birçok çalışma, sınıf öğretmenlerinin serbest etkinlikler ders saatini temel dersleri tekrar ederek pekiştirme amaçlı değerlendirdiğini göstermektedir (Atalay vd., 2014; Cinoğlu ve Bağcı, 2018; Gürbüzürk ve Çakmak, 2017). Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) serbest etkinlikler dersinin sınavlara hazırlık, deneme sınavı veya telafi amaçlı asla kullanılmayacağını açıklayan bir genelge yayımlasa da, sınıf öğretmenlerinin aksi yönde uygulamalara gittikleri görülmektedir (MEB, 2010). MEB'in LGS nedeniyle akademik derslerin müfredatını yoğun tutması, serbest etkinlikler derslerinde ise telafi veya deneme sınavı yapılmamasını beklemesi bir yönüyle kendi içerisinde bir tezat oluşturmaktadır. Zira Bahadır ve Berkant (2022) yaptıkları çalışmalarında görsel sanatlar dersi bağlamında öğrencilerin yaratıcılıklarının önündeki en büyük

engellerden birinin sınavlar olduğunu, MEB'in sınav odaklı eğitim stratejilerinin görsel sanatlar dersini olumsuz olarak etkileyen en büyük faktör olduğunu tespit etmişlerdir. Alanyazında yer alan çalışmalar ve mevcut araştırma bulguları MEB'in teorik olarak ilkökul müfredatında beceriye dayalı derslere yer verdiğini, ancak hem haftalık ders saati açısından, hem de müfredatta ki ağırlığı açısından uygulamada bu durumun karşılık bulmadığını göstermektedir. Yapısal olarak içeriği temel (Türkçe, matematik, sosyal bilgiler vb.) derslerle bezenmiş yoğun bir ilkökul müfredatı ve sınav sistemi, beceriye dayalı derslerin verimsiz işlenmesine neden olmaktadır. Ayrıca okul içi alan ve araç-gereç eksikliği gibi faktörler, sınıf öğretmenlerince bu derslerin önemsenmemesi gerektiğine yönelik bir algı da oluşturmaktadır.

Araştırmada üçüncü olarak müzik, görsel sanatlar, beden eğitimi ve oyun ile serbest etkinlikler derslerinin sınıf öğretmenleri tarafından uygulamada ihmal edilmemesi için; fiziki olanakların iyileştirilmesi, müfredatın revize edilmesi, beceriye dayalı derslere alan öğretmenlerinin girmesi, öğretmen niteliğinin artırılması ve ölçme-değerlendirme sisteminin değiştirilmesi gibi önlemlerin alınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcı sınıf öğretmenlerinin en fazla görüş belirttikleri alt temaların öğretmen niteliğinin artırılması ve beceriye dayalı derslere alan öğretmenlerinin girmesi şeklinde olması dikkat çekmektedir. Nitekim alanyazında yapılan çalışmalar sınıf öğretmenlerinin müzik, görsel sanatlar, beden eğitimi ve oyun gibi derslerin öğretimine yönelik kendilerini yetersiz gördüklerine işaret etmektedir (Aytekin, 2022; Çakmak ve Türkcan, 2019; Çilingir ve Şentürk, 2012; Çivril-Kara vd., 2022; Dinç-Altun ve Uzuner, 2018; Kocabaş, 2000; Yıldız ve Güven, 2021). Sınıf öğretmenleri hem hizmet öncesinde aldıkları eğitimle, hem de hizmetiçi eğitimlerle beceriye dayalı derslerin öğretimine yönelik kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Zira beceriye dayalı bu derslerin işlenişi ve öğretim programları üzerine yapılan değerlendirme çalışmaları, sınıf öğretmenlerinin bilgi ve beceri yönünden yetersiz olduğuna ve bu nedenle hizmetiçi eğitimlere ihtiyaç duyduklarına işaret etmektedir (Dinç-Altun ve Uzuner, 2018; Öz ve Dinç-Altun, 2021; Yıldız ve Güven, 2014). Dinç-Altun ve Uzuner (2018) ile Kılıç (2009), yaptıkları iki farklı çalışmada sınıf öğretmenlerinin üniversitede müzik öğretimine yönelik aldıkları eğitimi yeterli bulmadıklarını tespit etmişlerdir. Bu anlamda beceriye dayalı derslerin öğretimine yönelik hem hizmet öncesi, hem de hizmetiçi eğitimlerin niteliğinin artırılması ve yeniden planlanması gerektiği düşünülebilir, ancak katılımcı sınıf öğretmenleri öğretmen niteliğini arttırmaya yönelik bu önleme alternatif farklı bir strateji üzerinde görece daha fazla mutabık kalmışlardır. İlkokullarda müzik, görsel sanatlar ile beden eğitimi ve oyun derslerine alan (branş) öğretmenlerinin girmesine yönelik yapısal bir düzenlemenin yapılmasıyla ihmal edilme durumunun ortadan kalkabileceğini önermişlerdir. Alanyazında yapılan çalışmalarda beceriye dayalı bu derslerin verimlilik açısından ilkokullarda da branş öğretmenleri tarafından işlenmesi gerektiğine yönelik güçlü sonuçlar olduğu görülmektedir (Dinç-Altun ve Uzuner, 2018; Kahraman, 2007; Pehlivan vd., 2005). Göğüş (2008) ilkokullarda müzik dersinin etkiliği için müzik öğretmenlerinin dersin planlama ve uygulama aşamalarında sınıf öğretmenlerine yardımcı olmaları, hatta bazı uygulamaları üstlenmeleri

gerektiğini ifade etmektedir. Eğitim sisteminin sonuç odaklı sınav sistemine dayalı yapısı değişmediği sürece öğretmen niteliğini arttırmaktan çok, beceriye dayalı bu dersleri alanında uzman branş öğretmenleri tarafından işlenmesinin daha işlevsel olacağı düşünülebilir. Zira haftalık ders saatleri açısından müfredattaki özgül ağırlığı düşük olan bu derslerin bilgi ve beceri yönünden yetersiz sınıf öğretmenlerince işlenmesi, öğrenci öğrenmeleri üzerinde daha kalıcı olumsuz etkiler bırakabilir.

Araştırmada beceriye dayalı derslerin ihmal edilmemesi için yapılması gerekenler üzerine sınıf öğretmenlerinin görece daha az görüş belirttikleri alt temalar; fiziki olanakların iyileştirilmesi, müfredatın revize edilmesi ve ölçme-değerlendirme sisteminin değiştirilmesi olmuştur. Önerilere bakıldığında eğitim sistemimizin süregelen sorunlarına yönelik düzenlemeleri içermesi dikkat çekmektedir. Zira araç-gereç eksikliği, okulun fiziki koşullarının yetersizliği, müfredatta yer alan derslerin adaletsiz dağılımı (temel dersler yönünde müfredat yoğunluğu), sonuca dayalı ölçme değerlendirme sisteminin eğitim paydaşları (öğrenci, öğretmen, veli, okul yöneticisi vb.) üzerinde oluşturduğu baskılar gibi grift, çözülmesi zor ve öğretmenler nezdinde çözüme ulaşmada gerçekçi olmayan önlemleri içermeleri bakımından daha az dile getirilmiş olabilir. Bunun yerine sınıf öğretmenleri kısa vadede işlevsel ve yapılabilir gördükleri önerilere daha fazla vurgu yapmışlardır. Beceriye dayanan müzik, görsel sanatlar, beden eğitimi ve oyun dersleri ile, çıkış noktası olarak sınıf öğretmenlerinin beceriye dayalı etkinliklere esnek bir biçimde yer vermeleri beklenen serbest etkinlikler dersinin eğitim sisteminin yapısal özelliklerinden kaynaklı olarak ihmal edildikleri görülmektedir. Öğretmen niteliği, müfredatın temel (Türkçe, matematik vb.) dersler lehine yoğunluğu, fiziksel koşulların yetersizliği, ölçme-değerlendirme sisteminin yapısı gibi faktörler, bu derslerin ihmalinde rol oynamaktadır. Bu anlamda beceriye dayalı bu derslerin ilkökul kademesinde ihmal edilmemesi için eğitim sisteminde radikal dönüşümlere ihtiyaç duyulmaktadır. Araştırma sonuçları bağlamında olası yapısal dönüşümler için gerekli olan öneriler şöyledir:

- Müfredat bağlamında müzik, görsel sanatlar ile beden eğitimi ve oyun gibi beceriye dayalı derslerin haftalık ders saatleri arttırılabilir veya temel derslerin (Türkçe, matematik, hayat bilgisi vb.) öğretim programlarında sadeleştirme yapılarak haftalık ders saatleri azaltılabilir.
- Serbest etkinlikler dersi için esnek olmayan ve beceriye dayalı farklı içeriklerin sunulduğu bir öğretim programı tasarlanabilir.
- İlkokullarda müzik, görsel sanatlar ile beden eğitimi ve oyun derslerine alan (branş) öğretmenleri girebilir veya sınıf öğretmenlerinin bu derslerin öğretimine yönelik yeterliliklerini artırma adına hizmetiçi eğitimler düzenlenebilir.
- Eğitim fakülterinde sınıf öğretmenlerinin yetiştirilmesinde, beceriye dayalı bu derslerin öğretimine yönelik uygulamalara daha fazla ağırlık verilebilir.

- Okul binaları; müzik, görsel sanatlar ile beden eğitimi ve oyun derslerinde ihtiyaç duyulacak alanlar (saha, atölye) ve ekipmanlar göz önünde bulundurularak tasarlanabilir.

KAYNAKÇA

- Adar-Cömert, S. (2019). Görsel sanatlar öğretmenlerinin karşılaştıkları problemler ve çözüm önerileri. *EKEV Akademi Dergisi*, (78), 497-510.
- Arvand, A., Dehghani, M., Omidvar, N. and Ashoori, M. (2019). Food and nutrition literacy: A neglected aspect in high school textbooks in Iran. *Iranian Journal of Nutrition Sciences & Food Technology*, 13(4), 29-38.
- Assemi, A., & Sheikhzadeh, M. (2013). Intended, implemented and experiential null curriculum. *Life Science Journal*, 10(1), 82-85.
- Atalay, N., Ay, Y. ve Gültekin, M. (2014). İlköğretimde serbest etkinliklere yönelik sınıf öğretmeni ve öğrenci görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(2), 419-437.
- Aytekin, S. (2022). *İlkokul programında yer alan beden eğitim ve oyun dersine ilişkin öğretmen görüşleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Bahadır, S.ve Berkant, H. G. (2022). Yaratıcılığı keşfediyor ya da öldürüyor muyuz? Görsel sanatlar dersi öğretmenlerinin bakışından bir değerlendirme. *Eğitim Yansımaları Dergisi*, 6(2), 107-129.
- Bozak, A., Apaydın, Ç. ve Demirtaş, H. (2012). Serbest etkinlik dersinin etkililiğinin denetmen, yönetici ve öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *İlköğretim Online*, 11(2), 520-529.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz Ş. ve Demirel F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Chowdhury, T. B. M., & Siddique, M. N. A. (2017). An explorative study on the null secondary science curriculum in Bangladesh. *Science Education International*, 28(2), 147-155.
- Cinoğlu, M. ve Bağcı, E. (2018). İlkokullarda serbest etkinlikler uygulamaları dersinin değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(66), 712-727.
- Cohen, L, Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research Methods in Education*. London and New York: Routledge.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Mesut Bütün ve Selçuk B. Demir (çev. ed.). Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Creswell J. W. (2014). *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. Selçuk B. Demir (çev. ed.). Ankara: Eğiten Kitap.
- Çakmak, N. ve Türkcan, B. (2019). Değişmeyen algılar, değişmeyen sorunlar: Öğrenci-öğretmen-veli bağlamında ilkokul görsel sanatlar dersi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education*, 7(2), 768-791.
- Çilingir, V. ve Şentürk, N. (2012). İlköğretim 1., 2. ve 3. sınıf öğretmenlerinin ilköğretim müzik dersi öğretim programı kazanımlarını gerçekleştirebilmeleri konusunda kendi yeterliklerine ilişkin görüşleri (Aydın ili örneği). *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 1-20.

- Çivril-Kara, R., Akbulut, V., Öncü, E. ve Koca, F. (2015). Sınıf öğretmenlerinin beden eğitimi ve oyun dersi öz-yeterlilikleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 745-766.
- Dağdelen, O. ve Kösterelioğlu, İ. (2015). İlkokullardaki oyun ve fiziki etkinlikler dersinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 97-128.
- Davey, L. (1990). The application of case study evaluations. *Practical Assessment, Research and Evaluation*, 2(1), 1-2.
- Demirhan, G., Bulca, Y., Saçı, F. ve Kangalgil, M. (2014). Beden eğitimi öğretmenlerinin uygulamada karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(29-2), 57-68.
- Dinç-Altun, Z. ve Uzuner, F. G. (2018). Sınıf öğretmenlerinin müzik öğretimine yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 1416-1432.
- Ebrahimi Harestani, A., Mahram, B., & Liaghatdar, M. J. (2015). The analysis of null curriculum in sex education: Focusing on the male students at junior high school. *Research in Curriculum Planning*, 12(44), 26-40.
- Eisner, E. W. (2002). *The Educational Imagination: On the Design and Evaluation of School Programs* (3rd ed.). Prentice Hall.
- Flinders, D. J., Noddings, N., & Thornton, S. J. (1986). The null curriculum: Its theoretical basis and practical implications. *Curriculum Inquiry*, 16(1), 33-42.
- Gholami, M., Rahimi, A., Ghahramani, O., & Dorri, E. R. (2016). A Reflection on null curriculum. *A Journal of Multidisciplinary Science and Technology*, 7(1), 218-223.
- Göğüş, G. (2008). İlköğretim I. kademe müzik eğitiminde öğretmenin etkinliği. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 369-382.
- Gökdemir, M. A. ve Büyükalın-Filiz, S. (2018). Sınıf öğretmenlerinin görsel sanatlar dersinde karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri (Mardin örneği). *Electronic Turkish Studies*, 13(19), 775-793.
- Gökmen, F. ve Filiz, S. (2023). Ortaokul fen bilimleri öğretim programının ihmal edilme durumlarının Eisner'in eğitsel eleştiri modeliyle değerlendirilmesi. *The Journal of International Educational Sciences*, 10(35), 193-229.
- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B. ve Taşgım, S. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma* (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Günay, G. (2023). *İhmal edilen program bağlamında fen bilimleri eğitim programı incelemesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
- Gürbüz Türk, O. ve Çakmak, G. (2017). İlkokulda serbest etkinlikler dersinde etkinlik seçimini etkileyen faktörlere ilişkin öğretmen görüşleri. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 3(2), 177-190.
- İçel, K. ve Oğuz, A. (2023). Beden eğitimi ve oyun öğretim programının uygulanmasına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(4), 1311-1327.

- Kahraman, A. D. (2007). *Sınıf öğretmenlerinin görsel sanatlar dersi programının uygulanmasında karşılaşılan sorunlara ilişkin görüşleri ve çözüm önerileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Kaya, B., Karakaya, M., Apaydın, M. B. ve Sunay, H. (2022). Sınıf öğretmenlerinin beden eğitimi dersinin uygulanmasında karşılaştıkları problemler. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 5(4), 801-813.
- Kılıç, İ. (2009). İlköğretim birinci kademe sınıf öğretmenlerinin müzik öğretiminde karşılaştıkları sorunlar. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 123-138.
- Kızılırmak, B. (2018). Sınıf öğretmenlerinin görsel sanatlar dersi alan bilgisi öz yeterlik inançları. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(3), 29-51.
- Kian, M. (2016). Analysis the null curriculum of nutritional literacy among high school students. *Journal of Theory & Practice in Curriculum*, 3(6), 101-120.
- Kocabaş, A. (2000). Sınıf öğretmenlerinin müzik derslerindeki yetersizliklerine ilişkin görüşleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(7), 7-11.
- Koroğlu, G. N. (2014). İlköğretim ikinci kademe müzik öğretmenlerinin 2006 müzik dersi öğretim programına yönelik görüşleri. *SED-Sanat Eğitimi Dergisi*, 2(1), 127-141.
- Kuş, M. (2019). *Türkiye’de uygulanan Abitur programlarının değerlendirilmesi: Bir durum çalışması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Leymun, Ş. O., Odabaşı, F. ve Yurdakul, İ. K. (2017). Eğitim ortamlarında durum çalışmasının önemi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 367-385.
- MEB (2010). *Talim ve Terbiye Kurulunun 20.07.2010 Tarihli ve 75 Sayılı Kararı*. Erişim 24.12.2023, <https://ttkb.meb.gov.tr/>
- Mehrmohammadi, M. (2013). Recognition of “technology education” as a null aspect of school curriculum and an exigency in the Islamic World. *Journal of Curriculum Studies*, 7(28), 117-138.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama için Bir Rehber*. Selahattin Turan (çev. ed.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Null, W. (2011). *Curriculum: From Theory to Practice*. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth, UK: Rowman & Littlefield Publishers Inc.
- Orhan, A. ve Acar, F. E. (2018). Göz ardı edilen program ve Türkiye’deki yansımaları. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 14(3), 292-305.
- Öz, Z. ve Dinç-Altun, Z. (2021). Sınıf öğretmenlerinin görsel sanatlar dersinin işlenişine ilişkin görüşleri. *Uygulamada Eğitim ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(2), 94-113.
- Özer, N. Ö. ve Kalkan, A. (2016). İlkokul öğretmenlerinin görsel sanatlar dersindeki üç boyutlu çalışmalara ilişkin materyal kullanımı (sabundan heykel örneği). *International E-Journal of Advances in Education*, 2(6), 383-393.
- Pehlivan, Z., Dönmez, B. ve Yaşat, H. (2005). Sınıf öğretmenlerinin beden eğitimi dersine yönelik görüşleri. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 10(3), 51-62.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative Research & Evaluation Methods* (4th ed.). Thousand Oaks, California: Sage Publications.

- Pektaş, S. (2024). Sınıf öğretmenleri görüşleri doğrultusunda müzik dersi öğretim programında yer alan öğrenme alanlarına ait kazanımların değerlendirilmesi. *Temel Eğitim Dergisi*, 22, 36-48.
- Peng, G. F., & Cui, Y. X. (2021). The Research on the connotation, types, reasons, and enlightenment of null curriculum. *US-China Education Review*, 11(1), 25-29.
- Stephenson, A. M. (2009). *Skirmishes on the border: How children experienced, influenced and enacted the boundaries of curriculum in an early childhood education centre setting*. Unpublished Ph.D. Thesis. Victoria University of Wellington, Wellington, New Zealand.
- Suh, J. D. (2021). The relevance and pertinence of sexuality education in seminary: The explicit and null curricular practices in ministry training. *Christian Education Journal*, 18(2), 275-288.
- Tatar, Ş. (2018). *İhmal edilen eğitim programında tartışmalı konuların ilk ve ortaokul öğretim programları bağlamında incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Ürey, M. ve Çepni, S. (2014). Serbest etkinlik çalışmaları dersine yönelik bir program önerisi: Okul bahçesi programı. *Milli Eğitim Dergisi*, 44(202), 37-58.
- Üzümçü, Ö. (2023). İlkokuldaki serbest etkinlikler saati için tasarlanan ders önerilerinin ihtiyaç belirleme yaklaşımlarına ve içeriklerine göre incelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(4), 1236-1248.
- Yazar, T., Gökalp, M. ve Ağççek, M. (2013). İlköğretim kurumları 1992 resim-iş eğitimi dersi öğretim programı ile 2006 görsel sanatlar dersi öğretim programlarının incelenmesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 5(2), 53-71.
- Yıldız, Ö. ve Güven, Ö. (2021). Sınıf öğretmenlerinin beden eğitimi dersine yönelik tutumları ve karşılaştıkları problemler. *Scientific Educational Studies*, 5(1), 27-46.
- Yünlü, F. (2004). *İlköğretim okullarında sınıf öğretmenlerinin müzik derslerine ilişkin eğitim gereksinimleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Zare, P., & Marzoghi, R. A. (2023). Innovation in cognition and conceptual development of null Curriculum. *Journal of Curriculum Studies*, 18(69), 37-68.